

Ewa Sowińska

"Warszawa Międzywojenna w pamięci jej mieszkańców", wybór i oprac. J. Pałka, A. Szamruchiewicz, M. Szymańska-Szwąder (Z Archiwum Historii Mówionej, z. 2), Warszawa 2012; "Warszawa okupowana. Relacje mieszkańców"... : [recenzja]

Wrocławski Rocznik Historii Mówionej 5, 284-287

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

- Warszawa Międzywojenna w pamięci jej mieszkańców, wybór i oprac. J. Pałka, A. Szamruchewicz, M. Szymańska-Szwąder (Z Archiwum Historii Mówionej, z. 2), Warszawa 2012, ss. 72**
- Warszawa okupowana. Relacje mieszkańców, wybór i oprac. M. Szymańska-Szwąder, J. Pałka (Z Archiwum Historii Mówionej, z. 3), Warszawa 2011, ss. 92 (płyta CD)**
- Mieszkańcy Warszawy w czasie Powstania 1944, wybór i oprac. M. Szymańska-Szwąder (Z Archiwum Historii Mówionej, z. 4), Warszawa 2012, ss.72 (płyta CD)**
- Powroty. Warszawa 1945–46, wybór i oprac. M. Szymańska (Z Archiwum Historii Mówionej, z. 5), Warszawa 2015, ss. 76 (płyta CD)**

Archiwum Historii Mówionej (AHM) Domu Spotkań z Historią i Ośrodka KARTA to jeden z największych zbiorów relacji świadków historii w Polsce. W 2015 r. liczył już ponad 5000 wywiadów biograficznych. Relacje Świadków Historii XX w. są nagrywane w technice audio lub audio-wideo, wszystkie wywiady są digitalizowane, opracowywane przez archiwistów, a następnie udostępniane zainteresowanym w Czytelni Multimedialnej Domu Spotkań z Historią.

Pierwszy zeszyt z wydawanej w oparciu o te relacje serii nosi tytuł *Od Kreuz do Krzyża: losy niemieckich i polskich mieszkańców miasta w XX wieku*, cztery kolejne ściśle dotyczą historii Warszawy i stanowią oddzielną kolekcję układającą się chronologicznie w opowieść o stolicy, zbudowaną ze wspomnień jej mieszkańców: *Warszawa Międzywojenna w pamięci jej mieszkańców*, *Warszawa okupowana. Relacje mieszkańców*, *Mieszkańcy Warszawy w czasie Powstania 1944* oraz *Powroty. Warszawa 1945–46*. Zeszyty 2–4 powstały dzięki wsparciu finansowemu Muzeum Historii Polski, w ramach programu „Patriotyzm Jutra”.

Każda z publikacji zawiera krótki wstęp autorstwa Jarosława Pałki, który wprowadza czytelnika w kontekst historyczny danego tematu, a przy okazji wyjaśnia, czym są relacje świadków historii. Proponuje również odczytać te fragmenty jako zapis osobistych historii oraz uwarżliwia na to, czym jest relacja jako źródło historyczne. Niewątpliwym walorem tej kolekcji są liczne zdjęcia archiwalne, często z prywatnych zbiorów, które towarzyszą opowieści konkretnej osoby i jej rodziny.

Zeszyt nr 2, pierwszy z serii o Warszawie, *Warszawa Międzywojenna w pamięci jej mieszkańców*, otwiera fragment opowieści Zofii Schuch-Nikiel: „Dla mnie Warszawa jest jedynym miastem na całej kuli ziemskiej, o której mogę powiedzieć, że tu jest moje miejsce. Tak jak dawniej mieszkanie rodzinne na Powiślu było moim miejscem, tak teraz, z biegiem lat, cała Warszawa stała się moim miastem” (s. 5). Każda z kolejnych narracji zatrzymuje się na 1 września 1939 r., a redaktorzy w kilku zdaniach opisują, jak potoczyły się losy tych osób w trakcie wojny i po jej zakończeniu. Wyboru i opracowania tekstów dokonali tu: Jarosław Pałka, Alina Szamruchiewicz i Magda Szymańska-Szwąder, a redakcji poddały je Ewa Kubaczyk i Katarzyna Madoń-Mitzner; zdjęcia opracował Tomasz Kubaczyk.

Warszawa okupowana. Relacje mieszkańców to zbiór fragmentów relacji ponad 70 warszawiaków, podzielonych tematycznie według kategorii: początek okupacji, codzienność okupacyjna, wojna niemiecko-sowiecka, tajne nauczanie, konspiracja, represje, getto, wybuch powstania. Taki podział, który dodatkowo układa wypowiedzi chronologicznie, dosadnie pokazuje, jak różny (albo podobny) mógł być odbiór i postrzeganie tych samych zdarzeń przez różne osoby oraz co składa się na pamięć zbiorową mieszkańców stolicy z czasu okupacji. Każde wspomnienie niesie za sobą inną osobistą historię, a staranność ich doboru powoduje, że tworzą płynną opowieść. Od tego numeru do zeszytów dodawane są płyty z wybranymi nagraniami, które pozwalają połączyć wspomnienie z konkretnym człowiekiem, poprzez jego indywidualny głos i słyszalne w nim emocje. Spisane na papierze wspomnienia świadków historii nie potrzebują uwiarygodnienia, jednak dodanie do publikacji płyt z nagraniami znacznie podnosi jej wartość. Wyboru i opracowania tekstów do tego zeszytu dokonali Magda Szymańska-Szwąder i Jarosław Pałka, przy współpracy Katarzyny Madoń-Mitzner i Aliny Szamruchiewicz, zdjęcia opracował Tomasz Kubaczyk.

Zeszyt *Mieszkańcy Warszawy w czasie Powstania 1944* jest opowieścią o tragicznych 63 dniach z historii dużego europejskiego miasta. Autorzy wybrali tu ponad 60 relacji (prezentując czasem po kilka fragmentów z jednej relacji) pełnych osobistych przeżyć. Świadkowie wspominają napięcie wyczekiwania i moment wybuchu powstania, nadzieję wyczuwalną na ulicach miasta, którą z czasem zaczynali tracić; mówią o życiu w piwnicach i zawalonych domach, braku żywności, śmierci członków rodziny, przyjaciół, znajomych, zniszczeniu miasta i utracie wiary w sens powstania. Wyborem i opracowaniem tekstów zajęła się Magda Szymańska-Szwąder, we współpracy

z Katarzyną Madoń-Mitzner i Jarosławem Pałką. Zeszyt redagowała Zofia Wieluńska, zdjęcia opracował Tomasz Kubaczyk.

Ostatni zeszyt, *Powroty. Warszawa 1945–46*, został wydany w 70. rocznicę zakończenia działań wojennych w stolicy. Po wycofaniu się wojsk niemieckich i wkroczeniu Sowieców wraz z 1 Armią Wojska Polskiego, do zrujnowanego miasta zaczęli powracać jego mieszkańcy. I tym razem autorzy zaprezentowali kilkadziesiąt fragmentów z sześćdziesięciu relacji. Opis Warszawy, który powstał z tych wspomnień, jest jednoznaczny – miasto było ruiną, pełną podwórkowych cmentarzy, gdzie chowani byli powstańcy zniszczonych i obrabowanych domów, w których strach było zamieszkać. „O powrocie na ulicę Kaliską, do naszego okupacyjnego mieszkania, nie było mowy – zostało zniszczone w czasie powstania. Najpierw przez gołiata: balkony poobrywane, uszkodzone zewnętrzne ściany... w środku tak samo – Niemcy mieli taki zwyczaj, że wchodzili do mieszkania i rzucali granaty” (z relacji B. Godryckiej-Karoń, s. 31). Wyboru i opracowania tekstów dokonała Magda Szymańska we współpracy z Marią Buko, Iwoną Makowską, Jarosławem Pałką oraz Damianem Jaworkiem. Zeszyt redagowała Katarzyna Madoń-Mitzner, a zdjęcia opracowywał Tomasz Kubaczyk. Przy opisie zdjęć współpracowano z „Warszawską identyfikacją” (www.warsawid.blogspot.pl).

Każdy z zeszytów jest zbiorem wybranych relacji, które, jak zauważają redaktorzy, „stanowią tylko niewielki wycinek zbioru Archiwum Historii Mówionej” Domu Spotkań z Historią i Ośrodka KARTA. Prezentowane w zeszytach fragmenty niewątpliwie zachęcają do zapoznania się z innymi nagranyymi relacjami. Cała kolekcja dotycząca Warszawy jest podana w publikacji w bardzo przystępny sposób dla każdego odbiorcy: czy to mieszkańca stolicy, który pamięta jak miasto wyglądało przed wybuchem II wojny światowej, czy dla osoby zupełnie nie wprowadzonej w tematykę historyczną. Spełnia zatem doskonale rolę popularyzatora tego typu źródeł i tematyki. Niestety brakuje tu komentarzy interesujących dla badaczy historii mówionej, np. informacji, czy wybrane fragmenty są dokładnymi wypowiedziami świadków historii (zwłaszcza w przypadku dłuższych fragmentów) oraz w jak dużym stopniu zostały zredagowane. Nie wiadomo też, w jaki sposób zostały przeprowadzone same nagrania, jak długie są relacje oraz jaką ich część zajmuje ta właśnie tematyka. Na końcu każdego z zeszytów autorzy załączyli spis wykorzystanych relacji wraz z sygnaturami, co ułatwi dociekliwym szukanie danych na stronie internetowej www.audiohistoria.pl, gdzie Dom Spotkań z Historią i Ośrodek KARTA prezentują

zbiory swojego Archiwum Historii Mówionej i opisują wszystkie projekty. Brak informacji metodologicznych i naukowej edycji w publikacji jest najpewniej celowym założeniem autorów i wynika z założenia całego projektu, w którym postanowiono niemal całkowicie oddać głos warszawiakom. Zeszyty „Z Archiwum Historii Mówionej” są doskonałym przykładem dla innych ośrodków, które zajmują się *oral history*. Pokazują, jak można popularyzować tego rodzaju źródła.

287

Ewa Sowińska
Wrocław